

ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОПРАВНОСТІ ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕВЕНТИВНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ

Панькевич В.М.,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри права
Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ
ORCID ID: 0000-0003-0298-0033*

Сухоребра Т.І.,

*к.ю.н., доцент, завідувач кафедри права
Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ
ORCID ID: 0000-0002-2918-4574*

Панькевич В.М., Сухоребра Т.І. Дотримання принципу рівноправності громадян під час застосування превентивних поліцейських заходів

Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, що служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку та здійснює свою службову діяльність, керуючись принципами, які визначені у Розділі II Закону України «Про Національну поліцію». Одним з таких є принцип рівноправності громадян, що забороняє будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками.

Зазначений принцип є загальноправовим та ґрунтується як на нормах національного, так і на нормах міжнародного права, і виступає складовою частиною конституційно-правового статусу громадян, та полягає у існуванні в державі стану рівних конституційних прав, свобод та обов'язків громадян незалежно від ознак раси, національності, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження або іншими ознаками.

Професійна діяльність поліції, в тому числі, застосування превентивних поліцейських заходів, має ґрунтуватися на принципах, що визначені профільним законом. Разом з тим, аналіз підстав застосування превентивних поліцейських заходів дозволяє стверджувати, що деякі з них носять дискримінаційний характер. Зокрема, такі підстави застосування поліцейським перевірки документів та зупинки транспортного засобу як наявність в особи зовнішніх ознак, що схожі на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи, а також зупинка транспортного засобу, який зареєстрований в іншій країні, що здійснюється з метою виявлення його передачі у володіння, користування або розпорядження особам, які не ввозили такий транспортний засіб на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту, містять дискримінаційні ознаки та порушують принцип рівноправності громадян, що обумовлює необхідність внесення відповідних змін до Закону України «Про Національну поліцію України».

Ключові слова: принцип рівноправності громадян, Національна поліція, превентивні поліцейські заходи, порушення принципу рівноправності громадян.

Pankevich V.M., Sukhorebra T.I. Compliance with the principle of equality of citizens during the application of preventive police measures

The National Police of Ukraine is a central executive body that serves society by ensuring the protection of human rights and freedoms, combating crime, maintaining public safety and order and carries out its official activities in accordance with the principles set out in Section II of the Law of Ukraine «On National Police». One of them is the principle of equality of citizens, which prohibits any privileges or limitations on the signs of race, color, political, religious and other beliefs, gender, ethnic and social origin, property status, place of residence, language or other characteristics.

This principle is common law and is based on both national and international law, and is an integral part of the constitutional and legal status of citizens, and is the existence in the state of equal constitutional rights, freedoms and

responsibilities of citizens regardless of race, nationality, skin color, political, religious and other beliefs, gender, ethnic and social origin or other characteristics.

The professional activity of the police, including the application of preventive police measures, should be based on the principles defined by the relevant law. However, the analysis of the grounds for the use of preventive police measures suggests that some of them are discriminatory. In particular, such grounds for police officers to check documents and stop a vehicle as the presence of external signs similar to the external signs of a wanted person or a missing person, as well as stopping a vehicle registered in another country, which is carried out in order to detect its transfer to possession, use or disposal of persons who did not import such a vehicle into the customs territory of Ukraine or did not place in customs transit, contain discriminatory signs and violate the principle of equality of citizens, which necessitates appropriate amendments to the Law of Ukraine "On the National Police of Ukraine".

Keywords: principle of equality of citizens, National Police, preventive police measures, violation of the principle of equality of citizens.

Постановка проблеми. Ключовим дороговказом діяльності держави відповідно до статті 3 Конституції України є утвердження і забезпечення прав і свобод людини, життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека якої визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Зазначену функцію держава реалізовує, в тому числі, через систему правоохоронних органів, найбільш чисельним серед яких є Національна поліція України.

За даними соціологічного опитування проведеного у 2020 році Kantar online TRACK 2020 (Дослідження поглядів користувачів Інтернету в Україні) рівень довіри до поліції останні п'ять років невинно знижується. Станом на червень 2020 року поліції довіряють 31% українців. За словами Світлани Хобти, керівниці проекту Kantar online TRACK, довгий час нова поліція тримала рівень довіри вище за середній та була серед інституцій, яким стабільно довіряють найбільше (армія, середня і дошкільна освіта). Якщо порівнювати довіру до поліції з довірою до міліції на початку реформи, то рівень довіри у поліції був у рази вищий, ніж у її попередниці (вересень 2015 – 47% проти 9%, вересень 2016 — 50% проти 15%). Проте за останні три роки нова поліція суттєво втратила рівень довіри, при цьому 30% опитаних пов'язують таку ситуацію з недоліками законодавства [2].

Соціологічні данні є переконливо свідчать про суттєву недосконалість правового поля, в якому функціонує Національна поліція, в тому числі, про законодавчі вади профільного Закону України «Про Національну поліцію», що обумовлює актуальність та подальшу необхідність наукових розвідок у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий внесок у розробку проблем функціонування такого правоохоронного органу як Національна поліція України здійснили такі вчені як: В. Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, В. М. Гаращук, Т.О. Гуржій, Д.С. Денесюк, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, В.В. Сокурченко, В.В. Чумак, В.І. Шамрай та деякі інші. Аналіз окремих принципів діяльності Національної поліції своїх роботах проводять М. П. Гурковський, С. С. Єсімов Г.В. Шевчук [3; 4]. Разом з тим, враховуючи значні зміни, що відбулися у сфері адміністративного законодавства, зазначена тематика потребує нових наукових досліджень.

Метою статті є дослідження проблем дотримання конституційного принципу рівноправності громадян під час застосування превентивних поліцейських заходів.

Виклад основного матеріалу. Національна поліція України як центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, здійснює свою службову діяльність, керуючись принципами, визначеними у Розділі II Закону України «Про Національну поліцію». Зокрема, у діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками.

Вищезазначений принцип рівноправності кореспондується зі статтею 2 Загальної декларації прав людини, ухваленої Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948р., де проголошується, що кожна людина повинна мати всі права та свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища, а в діяльності поліції заборонено будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками. Аналогічні положення закріплено в частині 1 статті 21 Хартії основних прав Європейського Союзу 2000р. та статті 14 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. На національному рівні інститут рівноправності знайшов своє закріплення у статтях 24 та 35 Конституції України.

Слід відзначити, що поняття «рівноправність» є об'єктом вивчення таких наук як етнографія, історія, політологія, психологія, соціологія, юриспруденція тощо. Етимологічне значення поняття «рівноправність» у вітчизняному словнику української мови має пряме (це той, який має однакові, рівні з ким/ чим-небудь права) та переносне (це той, який виконує таку саму роль або має таке саме значення, рівнозначний) значення [5, с. 551–552]. У Популярній юридичній енциклопедії зазначається, що рівноправність має дві форми рівності: по-перше, всі є рівними перед законом; по-друге, закон є єдиним для всіх [6, с. 429]. Міжнародна поліцейська енциклопедія (том II) взагалі містить низку понять: «принцип рівної доступності», «рівність», «рівноправність жінок і чоловіків», «рівноправність людини і громадянина незалежно від національної та расової належності, мови, віросповідання та ставлення до релігії», «рівноправність людини і громадянина як універсальний принцип правового статусу особи» тощо [7, с. 903; 8, с.972–974].

В одному з Юридичних словників наводиться така дефініція рівноправності громадян різних рас і національностей: «це рівні права всіх громадян держави незалежно від раси або національності у всіх галузях державного, політичного, економічного й культурного життя та є одним із факторів рівноправності громадян держави. У свою чергу під рівноправністю громадян держави розуміється досягнута в державі рівність громадян у всіх галузях державного, політичного, економічного й культурного життя, яка закріплена в правових нормах, що передбачають реальні гарантії однакового здійснення на практиці всіма громадянами прав і обов'язків, відсутність у них дискримінаційних або привілейованих відмінностей» [, с. 710].

Рівноправність (як соціально–правове явище) більшість вчених пов'язують із конституційно–правовим інститутом прав і свобод людини та розглядають як один з його основних принципів, що виступає елементом правового статусу особи [10, с. 188; 11, с. 133]. Найбільш поширеною в юридичній літературі є точка зору, що під рівноправністю слід розуміти те, що кожна людина рівна в її особистому, політичному, економічному, моральному й правовому становищі в суспільстві й державі, а відтак, у правовому аспекті рівноправність включає такі елементи:

- 1) рівність всіх людей перед законом і судом;
- 2) рівність прав жінки і чоловіка (гендерна рівність);
- 3) рівність громадян будь-якої національності [11, с. 134–135].

Таким чином, слід відзначити, що рівноправність є загальноправовим принципом, який виступає складовою частиною конституційно–правового статусу громадян, та полягає у існуванні в державі стану рівних конституційних прав, свобод та обов'язків громадян незалежно від ознак раси, національності, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження або іншими ознаками. Враховуючи зазначене, слід погодитися з Бевзенком В.М. та Мельником Р.С., які відносять цей принцип до принципів адміністративного права [12, с.76].

Вичерпний перелік превентивних поліцейських заходів міститься у статті 31 Закону України «Про Національну поліцію України», а в статтях 32–41 зазначеного нормативно–правового акту передбачені підстави та порядок їх застосування. Аналіз підстав застосування превентивних поліцейських заходів дозволяє виокремити деякі з них, що носять дискримінаційний характер. Так, поліцейський має право вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу, та/або документів, що підтверджують відповідне право особи, у спосіб, який дає можливість поліцейському прочитати та зафіксувати дані, що містяться в документах у випадку, якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи. Враховуючи кількість осіб, що з різних підстав перебувають у розшуку, а також недостатню інформативність фотографій, описів, фотороботів, малюнків та інших засобів, за якими проводиться розшук, застосувати таку підставу для перевірки документів поліцейський, на нашу думку, на свій розсуд (навіть зловживаючи службовими повноваженнями) може до будь-якої особи. Зокрема, цілком суб'єктивна та дискримінаційна підстава може бути використана, коли в розшуку перебуває, наприклад, особа ромської національності без чітких індивідуально визначених зовнішніх ознак.

Реально дискримінаційний характер містить така підстава зупинення транспортного засобу як зупинка транспортного засобу, який зареєстрований в іншій країні, здійснюється з метою виявлення його передачі у володіння, користування або розпорядження особам, які не ввозили такий транспортний засіб на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту. Таким чином, така ознака, як країна реєстрації транспортного засобу, є підставою для застосування превентивного поліцейського заходу, що суперечить не тільки національній системі антидискримінаційних норм, а й грубо порушує ряд міжнародних нормативно–правових актів у сфері заборони дискримінації.

Зазначений національний нормативно–правовий прецедент загрожує, на нашу думку, симетричною законодавчою відповіддю інших країн, що дозволить зупиняти автомобілі, що зареєстровані в Україні, тільки

з підстав такої реєстрації. Така ситуація йде повністю в розріз з євроінтеграційним рухом нашої країни та суперечить, взятим на себе в рамках цього процесу, зобов'язанням.

Таку ж думку, з приводу зазначеної підстави застосування превентивного поліцейського заходу висловило Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України у своїх зауваженнях до проекту закону України № 2612-VIII про внесення змін до Митного кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо ввезення транспортних засобів на митну територію України. На думку фахівці зазначеного управління, створюється законодавча підстава для зупинки на розсуд поліцейського будь-якого автомобіля, який зареєстрований в іншій країні, тобто водій такого автомобіля апріорі вважається таким, що викликає підозру у вчиненні правопорушення і дає підстави для його перевірки. Зазначене суперечить статті 24 Конституції України, згідно з якою громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [13].

Висновок. Враховуючи проведений аналіз підстав застосування превентивних поліцейських заходів, слід зробити висновок про те, що окремі підстави застосування таких заходів є потенційно або реально дискримінаційними та підлягають редакційній видозміні або виключенню. Тому пропонуємо внести відповідні зміни до Закону України «Про Національну поліцію України», що, в свою чергу, створить умови для підвищення довіри до цього правоохоронного органу з боку як громадян різних національностей, так і іноземців.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України №254к/96-ВР від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. . Kantar online TRACK 2020 (Дослідження поглядів користувачів Інтернету в Україні ПРО рівень довіри до поліції). URL: <https://tns-ua.com/news/spriynyattya-politsiyi-ta-otsinka-yiyi-roboti>
3. Гурковський М.П., Єсімов С.С. Основні принципи діяльності поліції щодо забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні. Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 1. С. 171–184.
4. Шевчук Г. Принципи та завдання діяльності Національної поліції України. Підприємництво, господарство та право. 2019. №7. С.120-124.
5. Словник української мови: у 12 томах. Київ: Наукова думка, 1977. Т. 8. 756с.
6. Популярна юридична енциклопедія. Кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 528с.
7. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. Відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2005. Т. II: Права людини у контексті поліцейської діяльності. 1224 с.
8. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. Відп. ред. Є. М. Моїсєєв, Ю. І. Римаренко, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Атіка, 2007. Т.IV: Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. 968 с.
9. Юридичний словник. Під ред. Б. М. Бабія, Ф. Г. Бурчака, В. М. Корецького, В. В. Цветкова. Київ: Українська радянська енциклопедія, 1983. 1322 с.
10. Конституційне право України. О. В. Городецький, Є. Я. Кравець, В. Ф. Кузнєцова. За ред. В. Ф. Погорілка. Київ: Наукова думка, 2000. 733 с.
11. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 336 с.
12. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник ра заг. ред. Р.С. Мельника. Київ: Ваїте, 2014. 376 с.
13. Зауваження Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України до проекту закону України № 2612-VIII про внесення змін до Митного кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо ввезення транспортних засобів на митну територію України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=8488&skl=9